

Ромашенко В. Є.⁵⁴

Особливості формування інформаційно-комунікаційної компетенції бакалаврів філології

У статті на основі аналізу педагогічних досліджень диференціюються терміни компетенція і компетентність, уточнюється поняття інформаційно-комунікаційної компетенції. Автор торкається питань визначення змісту, структури та психологічних особливостей формування інформаційно-комунікаційної компетенції бакалаврів філології

Ключові слова: компетенція, компетентність, інформаційна компетенція, інформаційно-

⁵⁴ Ромашенко Вікторія Євгенівна, аспірант кафедри освітнього менеджменту та педагогіки; Маріупольський державний університет

комунікаційна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетенція.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти в умовах переходу до інформаційного суспільства є комп'ютеризація та інформатизація вищої школи. Усвідомлення необхідності формування у студентів філологічних спеціальностей інформаційно-комунікаційної компетенції продиктоване вимогами часу та ґрунтується на аналізі Державних стандартів освіти і розумінні того, що майбутні фахівці стануть безпосередньо реалізовувати ці стандарти на практиці.

Проблема формування інформаційно-комунікаційних умінь у майбутніх філологів протягом останніх років досліджували Р.С.Гурін, О.П.Значенко, Н.В.Сороко, О.М.Ванівська, О.А.Подзигун, Р.О.Павлюк, І.Д.Малицька, М.В.Вяльцева, Ю.П.Самойленко, Л.І. Морська. Так, більшість дослідників (Р.С.Гурін, Н.В.Сороко, О.М.Ванівська, О.А.Подзигун, І.Д.Малицька, Ю.П.Самойленко, Л.І. Морська) зосереджують увагу на інформаційно-комунікаційних технологіях, на формуванні інформаційної культури (О.П.Значенко), наголошують на специфіці роботи з ІКТ вчителя-словесника (Р.О.Павлюк).

Аналіз наукових праць показує, що багато питань досліджуваної проблеми залишаються нерозв'язаними. Передусім це стосується розробки системного теоретично-методичного підходу: висвітлюються окремі аспекти проблеми, проте не розроблено цілісної системи формування інформаційно-комунікаційної компетенції з урахуванням особливостей філологічних спеціальностей. Крім того існує проблема з'ясування поняттєвого апарату: як зазначає О.М.Спірін, «частина дослідників змістовно розрізняють терміни "компетенція" та "компетентність", інші використовують їх як синоніми; ... названі терміни уточнюються поєднанням в одному терміні певних додатків: "інформаційна", "інформатична", "інформаційно-комунікаційна", "інформаційно-комунікативна", "інформаційно-комп'ютерна", і часто не розрізняються між собою» [11]. Поряд із цим наявна проблема конкретизації області дослідження: підготовка студентів у вищих навчальних закладах України за освітньо-кваліфікаційними рівнями впроваджена в практику лише з 2005 року, тому питання професійної підготовки бакалаврів філології вирішуються науковцями у ширшому контексті – підготовки майбутніх учителів гуманітарних/філологічних дисциплін, студентів гуманітарних/філологічних спеціальностей, спеціалістів тощо.

Метою даного дослідження є уточнення поняття інформаційно-комунікаційної компетенції, визначення її змісту, структури та особливостей формування у бакалаврів філології.

За енциклопедичним словником, «компетенція» – це коло повноважень, представлених законом, установою або іншим актом конкретному органу або посадовій особі; знання, досвід в тій або іншій галузі [12]. С.Бондар розглядає поняття «компетенція» (лат. *competere* означає відповідати, підходити) як «вимоги до особистісних, професійних рис працівників певної групи; особистісну здатність фахівця вирішувати відповідний рівень професійних завдань; здатність розв'язувати проблеми, що забезпечується не лише володінням готовою інформацією, а й інтенсивною участю розуму, досвіду, творчих здібностей учнів» [2, 8].

Компетенції вчителя-філолога, як це зазначає І.В.Соколова, - це складні професійно-індивідуальні новоутворення, що на основі інтеграції соціального, професійного та особистого досвіду, набутих знань, сформованих умінь і навичок, особистісних якостей зумовлюють готовність та здатність людини до успішного виконання професійної педагогічної діяльності, сприяють створенню моделі творчої взаємодії з учнями, колегами, батьками, забезпечують самореалізацію вчителя, виявом якої є його індивідуально-педагогічний стиль [10, 70].

Сформована компетенція реалізується у компетентності особистості. Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти (*International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI)*) поняття *компетентності* трактується як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу. При цьому поняття компетентності містить набір знань, навичок та відношень, що дають змогу особистості ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, що підлягають досягненню певних стандартів у галузі професії або виду діяльності [13].

Лінгвістичне тлумачення поняття «компетентність» (лат. *competentia*, від *competo* – спільно домагаюся, досягаю, відповідаю, підходжу) у словниках трактується як «володіння знаннями, що дозволяють судити про що-небудь», «поінформованість», «правомочність», «авторитетність», «повноправність», «володіння компетенцією». З цього можемо зробити висновок, що «компетентна» особистість означає «обізнана, визнана знавцем у якому-небудь питанні, авторитетна, повноправна, що володіє колом повноважень, здатна».

В.С. Безрукова під компетентністю розуміє «володіння знаннями й уміньми, що дозволяють висловлювати професійно грамотні судження, оцінки, думки» [1, 41]. В.А. Дьомін розуміє

компетентність як рівень умінь особистості, що відбиває ступінь відповідності визначеної компетенції і що дозволяє діяти конструктивно в соціальних умовах, які змінюються [3, 35]. І. А. Зимня трактує поняття «компетентність» як інтелектуально і особистісно обумовлений досвід соціально-професійної життєдіяльності людини, що засновується на знаннях [4, 35]

За В.І. Масловим, компетентність – це готовність на професійному рівні виконувати свої посадові і фахові обов'язки відповідно до сучасних і теоретичних надбань і кращого досвіду, наближення до світових вимог і стандартів. Компетентність є поєднанням такого рівня науки і практики у діяльності конкретної людини, який дає змогу постійно забезпечувати високий кінцевий результат з мінімальними витратами нервової, фізичної організації особистої і колективної праці, є результатом ґрунтовної базової підготовки, творчої діяльності і безперервного підвищення світоглядного рівня в різноманітних формах [7, 62]

На думку І.В.Соколової компетентність – це мета й результат професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Успішність соціалізації, виявом якої є реалізація життєвих планів та професійних функцій, зумовлена сукупністю сформованих у фахівця компетенцій [10, 72].

Аналіз наукових праць свідчить про недостатню розмежованість понять компетенція і компетентність. Ми дотримуємося думки Н.В.Соколової та С.О.Сисоєвої, що компетентність є сукупністю сформованих компетенцій. Таким чином, компетенція має предметну спрямованість – нормативно визначене коло повноважень, певний рівень сукупності знань, умінь, навичок, ставлень, необхідних для успішної діяльності в межах цього кола, тобто у певній сфері діяльності людини. Тоді компетентність стає поняттям більше наближеним до особистості – усвідомлюване особистістю коло повноважень та розуміння сутності діяльності в межах цього кола, володіння відповідними знаннями, уміннями і навичками.

Наша позиція в розрізненні дефініцій компетенції і компетентності знаходить підтвердження в педагогічній теорії. Так, О.М.Спірін вважає, що «компетенцію можна трактувати як "добру обізнаність [11]" з певною галуззю, що визначається окремими нормами, потребами, запитами щодо підготовленості фахівця, тобто як відчужену від суб'єкта, наперед задану соціальну норму (вимогу) до освітньої підготовки, в свою чергу, компетентність, на відміну від компетенції, передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності [11], що формується під час навчання».

Новий Державний стандарт освіти наголошує на формуванні в дітей саме компетентностей як більш широкого аспекту, що стоїть над компетенціями. Згідно з даним документом, компетентність – це «набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці», а компетенція – «суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини».

Отже, з позиції суб'єкта системи освіти, визначальною є саме компетентність як сукупність базових знань, умінь, навичок, усвідомлення власних можливостей і перспектив розвитку. А компетенція – коло дійсних та потенційних знань і умінь, обумовлених вимогами того чи іншого роду діяльності, професії, напрямку тощо. У процесі формування певної компетенції – набуття знань про предмет і досвіду їх застосування – відбувається формування компетентності як особистого інструментарію, рівень володіння яким визначається мотиваційно-оцінним компонентом – особистим ставленням людини до своєї професійної діяльності.

У контексті нашого дослідження розглянемо широке поняття «інформаційна компетенція», що визначається на сучасному етапі розвитку педагогіки неоднозначно: «як складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь в області інноваційних технологій та певного набору особистісних якостей (О.Б.Зайцева); нова грамотність, до складу якої входять уміння активної самостійної обробки інформації людиною, прийняття принципово нових рішень у різних ситуаціях з використанням технологічних засобів (А.Л.Семенов)».

Як вважає В.І.Клочко, інформаційна компетенція – це компетентність індивіда в роботі з інформацією, з одного боку, а з іншого – це комп'ютерна компетентність, тобто уміння працювати з комп'ютером та інформаційними технологіями [6, 90]. Отже, інформаційна компетенція – це інтегративна якість особистості, яка є результатом відображення процесів відбору, засвоєння, переробки, трансформації та генерування інформації в особливий тип предметно-специфічних знань, які дозволяють виробляти, приймати, прогнозувати та реалізовувати оптимальні рішення в різних сферах діяльності [6, 9].

Інформаційно-комунікаційна компетентність – це підтверджена здатність особистості використовувати на практиці інформаційно-комунікаційні технології для задоволення власних індивідуальних потреб і розв'язування суспільно-значущих, зокрема професійних, задач у певній

предметній галузі [11]. Інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає наявність у особистості здатностей: застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в навчанні та повсякденному житті; раціонально використовувати комп'ютер і комп'ютерні засоби під час розв'язування завдань, пов'язаних з опрацюванням інформації, її пошуком, систематизацією, зберіганням, поданням і передаванням; будувати інформаційні моделі й досліджувати їх за допомогою засобів ІКТ; давати оцінку процесові й досягнутим результатам технологічної діяльності. [8, 174].

Проаналізувавши існуючі підходи до визначення поняття "інформаційна компетентність", ми визначаємо інформаційну компетентність як інтегративне утворення особистості, яке віддзеркалює її здатність до визначення інформаційної потреби, пошуку інформації та ефективної роботи з нею у всіх її формах та представленнях – як в традиційній, друкованій формі, так і в електронній формі; здатності щодо роботи з комп'ютерною технікою та телекомунікаційними технологіями, та здатності щодо застосування їх у професійній діяльності та повсякденному житті. Таким чином, інформаційна компетентність є сукупністю трьох компонент: інформаційна компонента (здатність ефективної роботи з інформацією у всіх формах її представлення); комп'ютерна або комп'ютерно-технологічна компонента (що визначає уміння та навички щодо роботи з сучасними комп'ютерними засобами та програмним забезпеченням); компонента застосовності (яка визначає здатність застосовувати сучасні засоби інформаційних та комп'ютерних технологій до роботи з інформацією та розв'язання різноманітних задач) [5, 147].

Маючи сформовані базові компетентності, до яких належить (згідно з Державним стандартом) і інформаційно-комунікаційна, людина в майбутньому може успішно застосовувати їх у межах певної професійної діяльності. Тож говорячи про формування інформаційно-комунікаційної компетенції бакалаврів філології, ми маємо перш за все зосередитися на створенні системи, що вестиме до формування їх інформаційно-комунікаційної компетентності – здатності «використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань».

Отже, інформаційно-комунікаційна компетенція охоплює широке коло питань, що вимагають від майбутнього фахівця відповідних знань, умінь і навичок. А інформаційно-комунікаційна компетентність визначається ступенем володіння цими знаннями, уміннями і навичками. Таким чином, у процесі підготовки бакалаврів філології значне місце посідає формування інформаційно-комунікаційної компетенції, володіння якою визначає професійну компетентність майбутнього вчителя, чия діяльність у подальшому буде спрямована на формування ключових компетентностей учнів (а разом з цим і їх інформаційно-комунікаційної компетентності).

На нашу думку, інформаційно-комунікаційна компетенція – це складне професійно-індивідуальне новоутворення, що являє собою систему знань, умінь, навичок, ставлень, спрямованих на вироблення особистісних здатностей орієнтації в інформаційному просторі, отримання інформації та оперування нею відповідно до власних потреб і вимог професійної діяльності. Тобто інформаційно-комунікаційна компетенція є одним із педагогічних інструментів формування компетентної особистості.

Формування інформаційно-комунікаційної компетенції бакалаврів філології ускладнюється рядом психологічних проблем, таких як: різниця мотивацій до вивчення гуманітарних і технологічних дисциплін; конфлікт між гуманітарним складом мислення і необхідністю засвоювати точні науки. Останні фактори відбиваються як на доборі та застосуванні відповідних форм, методів і засобів навчання студентів, так і на структурі інформаційно-комунікаційної компетенції бакалаврів філології, покликаної стати інструментом формування їх інформаційно-комунікаційної компетентності.

На нашу думку, подолати психологічний дискомфорт (а деколи і бар'єр) покликана правильна мотиваційно-ціннісна основа, яка базується на усвідомленні студентами-філологами не просто необхідності, а нагальної потреби у впровадженні ІКТ у навчальний процес школи. Адже на фоні загальної інформатизації сучасного суспільства ігнорування ІКТ неминуче призведе до збільшення психологічної відстані між учителем і учнями.

Таким чином, ми вважаємо, що інформаційно-комунікаційна компетенція бакалаврів філології має формувати знання, уміння, навички, здатності у таких площинах: загальній, загально-педагогічній, предметній. Загальна складова інформаційно-комунікаційної компетенції включає: основні відомості про устаткування ПК, правила техніки безпеки, основи роботи на комп'ютері, до яких входять відомості про основні програмні засоби (текстові редактори, бази даних, електронні таблиці, робота в мережах). Загально-педагогічна складова охоплює роботу з програмними пакетами загальнонаукового призначення, педагогічними програмними засобами, методику застосування ІКТ в навчальному процесі. До предметної складової входять такі основні ІКТ для підтримки професійної

діяльності фахівця-філолога: готові програмні засоби (електронні підручники, енциклопедії, посібники, словники тощо); програми MS Office (Word, Power Point, Microsoft Publisher, Excel); Інтернет-ресурси; соціальні сервіси Інтернету.

Ми виходимо з того, що результатом професійної підготовки вчителів-філологів на ОКР «бакалавр» має бути сформована інформаційно-комунікаційна компетенція як сукупність знань щодо: використання таких програм, як MS Office; інформаційних сервісів: WWW, електронної пошти, електронних конференцій, IRC, електронних бібліотек, Web2; психолого-педагогічних засад використання ІКТ; вимог до інформаційно-комунікаційних технологій, до формування інтерактивних навчально-методичних комплексів з мови та літератури; відмінностей інформаційно-комунікаційні технологій навчання від традиційних технологій; дидактичних можливостей персонального комп'ютера; специфіки використання цільового програмного забезпечення у викладанні; особливостей управління навчальним процесом за допомогою ІКТ; комп'ютерно-орієнтованих методів навчання.

Таким чином, сучасний учитель-філолог з ОКР «бакалавр» зі сформованою інформаційно-комунікаційною компетенцією має володіти певними вміннями: опрацьовувати електронні документи; створювати мультимедійні презентації; розташовувати особисті науково-методичні розробки в мережі Інтернет; використовувати комп'ютер при розв'язуванні практичних задач; працювати в навчальних комп'ютерних програмах; конструювати електронні навчальні матеріали; використовувати інформаційні технології для оцінювання результатів навчання; використовувати інформаційні технології для підвищення рівня професійної компетенції і виконання навчальної, виховної, дослідницької тощо функцій.

Висновки. Сучасна педагогічна теорія потребує розробки системного теоретично-методичного підходу до проблеми формування інформаційно-комунікаційної компетенції бакалаврів філології. Необхідна стандартизація базових понять у галузі освітніх інновацій, що зніме невизначеність поняттєвого апарату, зокрема у використанні термінів «компетенція» і «компетентність». Інформаційно-комунікаційна компетенція як складне професійно-індивідуальне новоутворення є одним із педагогічних інструментів формування інформаційно-комунікаційної компетентності. Інформаційно-комунікаційна компетенція бакалаврів філології має такі складові: загальну, загально-педагогічну, предметну. На структуру ІК-компетенції бакалаврів філології а також на добір та застосування відповідних форм, методів і засобів навчання впливають психологічні фактори (мотивація і мислення).

Перспективи подальших розвідок. Подальших досліджень потребує розробка методики формування інформаційно-комунікаційної компетенції бакалаврів філології.

Література

1. Безрукова В. С. Словарь нового педагогического мышления. – Екатеринбург: Альтернативная педагогика, 1996. – 198 с.
2. Бондар С. Компетентність особистості - інтегрований компонент навчальних досягнень учнів // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – С. 8 – 9.
3. Демин В. А. Профессиональная компетентность специалиста: понятия и виды // Мониторинг образов процесса. – 2000. № 4 – С. 35.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // высшее образование сегодня. – 2003. – №5 – С. 34 – 42.
5. Карлінська Я. В. Інформаційна компетентність студентів як чинник толерантності Вісник Житомирського державного університету. Випуск 40. Педагогічні науки. – 2008. С. 147.
6. Ключко В. І. Нові інформаційні технології навчання математики в технічній вищій школі: Дис. д-ра пед. наук: 13.00.02. / Вінницький державний технічний ун-т. – Вінниця, 1998. – 396 с.
7. Маслов В. І. Основні функції системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів // Радянська школа. – 1987. – №5.
8. Пересторонина И. Л. Особенности формирования профессиональной компетентности будущего учителя при изучении второго иностранного языка // Научное исследование и российское образование: идеи и ценности 21 века. Материалы 6-й междисциплинарной научно-практической конференции аспирантов и соискателей 3 – 4 апреля 2003 года / Сост. Н. В. Фанькина. – М.: АПК и ПРО, 2003. – С. 177 – 181.
9. Постанова КМУ Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>

10. Соколова І. В. Педагогічні науки // Збірник наукових праць. – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007 – С. 68 – 77.
11. Спірін О. М. Інформаційно-комунікаційні та інформативні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики. Інформаційні технології і засоби навчання. 2009. №5 (13). [Електронний ресурс] Режим доступу до журналу: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>
12. Український радянський енциклопедичний словник. В зх. Т. / Редкол. М. Бажан (гол. ред.) та ін. – К., Видавництво АК УРСР, 1967 – Т.2. – 856 с.
13. Spector J. Michael_de la Teja, Peana. ERIC Clearinghouse on Information and Technology Syracuse NY. Competencies

Romashenko V.

Features of formation of informational and communicational competence of bachelor of philology.

Mariupol State University, Mariupol, Ukraine

In the article on the base of pedagogical researches the terms of competency and competence are differentiated. The term information and communication competence are clarified. The author touches on the definition of the content, structure and psychological characteristics of formation of information and communication competence of bachelor of philology.

Keywords: *competence, competency, information competence, information and communication competence*